

УДК 327 (477)

**Корж М. О.\****Кандидат філософських наук, доцент філософського факультету  
Київського університету імені Тараса Шевченка*

## ВНУТРІШНЬОСИСТЕМНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Розглядається внутрішньосистемний конфлікт як джерело політичної нестабільності в Україні.

Ключові слова: *конфлікт, політичний конфлікт, політична нестабільність, політична еліта, консенсус.*

«Конфлікт (від лат. *conflictus* — зіткнення) — крайнє загострення суперечностей сторін, пов'язане з відмінностями їхнього становища в суспільстві й пов'язаної з цим реальної чи надутої суперечності інтересів, цілей і цінностей; зіткнення і протиборство (протидія) певних систем» [1, с. 291]. Під політичними конфліктами же конфліктом розуміють «зіткнення, протистояння різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі, які пов'язані насамперед з боротьбою за здобуття влади, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з політичними перспективами розвитку суспільства» [1, с. 515].

Звісно, що за будь-якого політичного режиму, політична система покликана забезпечити стабільність суспільства через збалансованість вимог різних груп інтересів. Серед важливих функцій політичної системи, виділяють такі: впровадження інтересів; вироблення правил і норм; узагальнення інтересів та політичні комунікації [2, с. 187]. Стосовно ідеології, то Піча звертає увагу на те, що основною рисою політичної системи України, в даному контексті, буде наявність такого собі ідеологічного вакууму, який пояснюють тим, що колишня соціалістична ідеологія зруйнована, а цінності нової, тобто, ліберальної ідеології, більшістю населення ще просто не сприймаються [2, с. 188].

Зруйнована соціалістична ідеологія знаходить свій відгук і в питанні розвитку сучасної політичної культури населення України, наприклад О. Проскуріна наголошує на тому, що політична культура наших громадян абсолютно не співзвучна викликам часу. Мовляв, ми, зі своїм моралізаторським і споглядацьким ставленням до влади все ще часто повертаємось у минуле і сприймаємо себе як відсталіх від сучасності. А це, відповідно, заважає нам бути на рівні сучасних вимог до організації суспільства, політичних та владних відносин, адже «політична культура інформаційного суспільства — це культура, спрямована в майбутнє й не обтяжена минулим» [3, с. 48–49].

Суть процесу державотворення в Україні, вчені характеризують як перехід від тотальної до ліберальної стратегії стабільності. І власне, саме з цим, пов'язані й перспективи утвердження в нашій країні демократичного політичного режиму. Так, дослідниця Т. Сичова переконана, що в процесі сучасного державотворення в Україні на перший план висувається політична влада, адже для запровадження ефективних реформ потрібна політична воля. І це незважаючи на те, що фактори стабільності в соціально-економічній та політико-культурній сферах все ще слабкі. Та важливий зміст процесу новітнього державотворення в Україні, на думку дослідниці, полягає в тому, щоб перспективною базою національної ідеї виступав синтез цінностей соціального та ліберального порядку [4, с. 13].

Однак при розгляді взаємозв'язку політичного конфлікту і політичної стабільності, слід виходити з того, що стабільність не виключає і не заперечує зіткнення в політиці, а нерідко й сприяє врегулюванню цих зіткнень, адже стійкість стабільності тим і визначається наскільки ефективно вона спроможна вирішити конфлікт та якими методами і як швидко вдається владнати конфлікт.

Так, американський політичний діяч Карен Колвард, закликав державних діячів та громадян до терпимого відношення до розбіжностей та відмінностей, до обговорення всіх точок зору та думок, до досягнення згоди. Він вважав, що «жодна ідеологія не є настільки огидною, що не може бути представлена для публічного обговорення» [5, с. 59]. Тобто, за демократичного політичного режиму, конфлікти вирішують перш за все, методом компромісу та згоди, саме вони є тими політичними факторами, що сприяють встановленню толерантних відносин у суспільстві. Саме політика, в силу своєї природи, покликана знайти шляхи і засоби вирішення конфліктів, що виникають у суспільстві.

Це підтверджує правильність того, що «політика є мистецтвом можливого», адже в процесі досягнення компромісу треба розв'язувати суперечності і конфлікти, що виникають між різними сторонами. При цьому слід враховувати загальноприйнятні норми поведінки, установки та правила гри, а не діяти кому як заманеться. І головна функція політики полягає в тому, щоб визначити відношення реальної ситуації до ідеалу, знайти можливі шляхи і межі компромісу [6, с. 88–89].

Аналіз літератури показує, що поняття «політичного конфлікту», у взаємозв'язку з поняттям «політична стабільність», оцінювалося вченими і як явище негативного характеру, і як явище позитивне. Негативність вбачалася в тому, що конфлікт, за своєю природою, як зіткнення різних сил та інтересів, є небажаним в умовах політичної стабільності. І тому й докладають немало зусиль до того, щоб ці конфлікти виявити, розв'язати, а ще краще — передбачити.

Так, дослідниця Т. Сичова, основними дисфункціями в системі політичної влади, називає кризу взаємодії, що породжує відсутність консенсусу і прагнення до консолідації зусиль, які конче необхідні задля виведення країни з кризи. Політичне порозуміння, Т. Сичова виділяє як фактор стабільності режиму і переконана, що воно залежить від характеру партійної системи і є надто важливим в умовах багатоскладового суспільства, на її думку, воно «повинно розгортатися на рівні еліт як їх співпраця. В Україні ця тенденція відсутня, немає можливостей для утворення «великих коаліцій». Партійна система характеризується мультипартизмом «чистим» або «плюриполярним», «дезорганізованим» («поляризований плюралізм»), відсутня стрижнева партія» [4, с. 12]. Вона вважає, що для проведення реформ не достатньо просто сформувати відносно сталу парламентську більшість, потрібно ще й встановити динамічну рівновагу між нею та урядом. Адже саме за таких умов, коли уряд взаємодіє з парламентською більшістю, стабільність політичного режиму підвищується [4, с. 13].

Саму ж політичну стабільність нерідко тлумачать як альтернативу конфліктам. Та питання в тому, яким чином взаємодіє конфлікт, як процес, і стабільність, як стан системи. Політичну стабільність прийнято характеризувати як стан політичної системи суспільства, що характеризується певною стійкістю, єдністю, цілісністю та здатністю до ефективності та конструктивності. До того ж, стабільність, як відомо, проявляється у відсутності криз та насильства, адже саме конфлікти є «витоком політичної стабільності» [7, с. 226]. А за ліберальної стра-

тегії стабільності, конфлікт розуміється М. Обушним як реальна риса суспільного життя і глибинне джерело політичного розвитку, а саму стабільність пов'язує із внутрішньо диференційованим суспільством і досягненням консенсусу [8, с. 552].

Важливою умовою досягнення консенсусу В. Колюх називає «певні історично сформовані відносно стійкі переконання, уявлення, ціннісні орієнтації та моделі поведінки, що проявляються в діяльності суб'єктів політичного процесу, і складають зміст категорії політична культура» [9, с. 51]. Безперечно, політичну культуру можна вважати головним чинником стабільності демократії, але процес формування політичної культури і досягнення певного рівня такої культури має відбуватися у відносно спокійній політичній обстановці.

Звісно, за певних умов, і революції можна розглядати як локомотив історії, як «руйнівника старого і деміурга нової суспільно-політичної системи» [6, с. 260]. Але, революція таїть в собі і неприховану небезпеку, бо треба пам'ятати, що вона, в своєму кінцевому результаті, не завжди приводить до тих цілей, заради яких вона була задумана і здійснена. Так, революція й справді, незважаючи на свої, часом руйнівні наслідки, може відіграти роль інструмента переходу до нової якості суспільства, «але лише в тому випадку, якщо за нею послідує реставрація» [6, с. 260].

Враховуючи це, українські події 2004 року, з легкої руки, названі «помаранчевою революцією», ніякою революцією за своєю суттю і не були. Як показали подальші події, реставрації не відбулося. Просто одні інтереси прийшли на зміну іншим. А тому, існування лише політичної культури є недостатньою умовою забезпечення політичної стабільності — тільки взаємодія різних чинників (історичних, економічних, інституціональних) «може забезпечити відносну політичну стабільність» [9, с. 56].

Беззаперечно, що для досягнення взаєморозуміння потрібна загальна настроєність на досягнення консенсусу. Таку настроєність розуміють як бажану і не вимушену згоду, яка має базуватися на загальному інтересі сторін, що обговорюється в процесі діалогу, а сам інтерес має відображати загальнонаціональні ідеї та загальнолюдські цінності. Але бувають ситуації, коли, в силу різних причини, не вдається діалог, і як наслідок ніякого консенсусу не відбувається. І виникає конфлікт. Слід сказати, що толерантність, за своєю природою, пов'язана з вірогідністю конфлікту. Але сама вона і покликана попередити виникнення конфлікту. Розв'язання політичних конфліктів є «метою і призначенням політики,

постійно-продовжений пошук політичної думки та практичної політичної діяльності держави із будь-якою політичною системою» [7, с. 224].

Зазначимо, що в умовах стабільності системи, конфлікти тим і характеризуються, що їх учасники від самого початку «дотримуються єдиного розуміння проблеми, основних цінностей і мети» [10, с. 14]. Такий рівень позиції учасників конфлікту, безперечно, характеризує їх високу політичну культуру та загальну настроєність на вирішення непорозумінь. Та, як на жаль, свідчить практика останніх років, майже ніколи учасники конфлікту не сіли за стіл переговорів маючи при цьому тверду позицію щодо прийняття рішень (до того ж, щоб ці рішення збіглися). Без сумніву до цього варто прагнути і політики, перш за все, повинні усвідомлювати важливість такої позиції і дотримуватися її.

Океремішна роль у провокуванні міжнаціональних та міжетнічних конфліктах належить політичній еліті, хоча сама вона, в свою чергу, представляє собою цілком конкретний продукт внутрішньої диференціації відповідної національної групи. Таких підхід дозволяє зробити висновок прогностичного характеру у будь-якому національному суспільстві зі складною внутрішньою структурою та перспективами перерозподілу «груп впливу» буде виникати етнічна напруженість з тенденцією переростання її — за конкретних умов — у міжнаціональний конфлікт. Головною причиною виникнення такого роду конфліктних ситуацій буде полягати у прагненні соціальних груп, знову причетних до політичного процесу, давати свою інтерпретацію національних інтересів суспільства [11, с. 7].

Спалах конфліктів пояснюють і тим, що «на колишньому радянському просторі упроваджувались ідеологія і політична практика пролетарського або соціалістичного інтернаціоналізму» [12, с. 25–26]. А це супроводжувалося нівелюванням культурних особливостей народів, до того ж, національно-державна структура СРСР була жорстко ієрархізована і центральна влада довільно розпоряджалась національними територіями і долями цілих народів, проводила депортації та репресії. Та не дивлячись на специфіку кожного із діючих на пострадянському просторі політичних конфліктів, на думку вчених, всі вони виражають собою процес соціо-культурного, політичного та економічного розвитку, що активізувався в країні з середини 80-х років, як черговий етап модернізації — руху суспільства від традиційної до сучасної цивілізації.

На думку, А. Здравомислова проблема полягала ще й в тому, що найскладніші питання динаміки національної самосвідомості не бралися до уваги і просто ігнорувалися, що в результаті неминуче призвело

до зіткнення інтересів нових та старих еліт у політичному просторі радянського суспільства [11, с. 5]. Аналізуючи, причини національних бунтів, Л. Нагорна, однією з можливих причин називає наслідок радянської національної політики, яка поширювала і навіть сприяла так званій «криптоетнічності, тобто свідомого приховування свого етнічного походження, зміни «паспортної» національності» [13, с. 50].

Сплеск національних рухів пояснюють також активізацією історичної пам'яті, яку неможливо стерти а, за певних історичних умов, вона відіграє ключові позиції — незадоволення власним національним (етнічним) статусом, його низька оцінка та пошук причин ситуації, що склалася, їх усвідомлення активізують, як правило, історичну пам'ять, що призводить до пожвавлення деяких стереотипів, що сягають корінням в далеке минуле та посилюють відчуття дискримінації та ущемлення національної гідності.

Очевидно, розмови про доцільність виходу із Радянського Союзу не вщухатимуть ще довго, ними вдало маніпулюють певні політичні групи для підживлення ілюзорних уявлень про краще життя. «Найстрашніше в політиці — це романтизм» [14, с. 11]. З романтизмом радянського стибу ще не скоро буде покінчено, він проявляється не лише приналежністю до тієї доби, але й небажанням працювати самому над створенням нового майбутнього, бо його недостатньо просто створити умовно, для реалізації таких планів потрібна щоденна робота.

Безперечно, минуле накладає свій відбиток і не тільки на характер кожного окремого індивіда, але й на країну в цілому. На переконання вчених, «майбутнє обличчя посткомуністичних суспільств також неминуче буде нести на собі відбиток національної своєрідності. Будь-яка спроба прогнозувати їх розвиток буде невдалою без з'ясування тенденцій, що виникають у етносоціальній сфері» [15, с. 5].

Отже, порозуміння повинно стати цінністю суспільства і, що архіважливо, — порозуміння еліти. Від її творчого потенціалу багато в чому залежить розробка новітньої національної ідеї в Україні, творення ідеології державного розвитку, завершеність конституційної реформи.

### **Список використаних джерел:**

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна,

- В. П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
2. Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці. Навчал. словник-довідник для студентів / Уклали: В. М. Піча, Н. М. Хома; Наукова редакція — В. М. Пічі. — К.: «Каравела», Львів: «Новий Світ-2000», 2001. — 320 с.
  3. Проскуріна О. Політична комунікація та перспективи утвердження в Україні нової політичної культури / О. Проскуріна // Публіцистика і політика. Збірник наукових праць політологічної спрямованості. Вип. 1 (14). — К.: Грамота, 2007. — С. 41–50.
  4. Сичова Т. Г. Основи стабільності політичного режиму в Україні / Т. Г. Сичова: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: 23.00.02 / Ун-т внутр. справ. — Х., 1998. — 18 с.
  5. Колвард К. Насилие в отношении государства и реакция государства / К. Колвард // Толерантность и согласие: Материалы международной конференции. — Якутск, июнь, 1995. — М.: ИЭА РАН, 1997. — С. 53–60.
  6. Гаджиев К. С. Политическая наука / К. С. Гаджиев: Учебное пособие. — 2-е изд. — М.: Междунар. отношения, 1995. — 400 с.
  7. Здесенко А. П. Конфлікти та стабільність у політиці / А. П. Здесенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Філософія. Соціологія. Політологія. — № 9. — 2004. — С. 224–230.
  8. Політологія: Довідник / М. І. Осушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач. — К.: Довіра. — 599 с.
  9. Коллюх В. Соціокультурні чинники політичної стабільності в умовах демократії / В. Коллюх // Дослідження світової політики: 36. наук. пр. — К.: Знання України — Вип. 18. — 2001. — С. 51–56.
  10. Шаповаленко М. В. Проблема політичної стабільності та особливості політичної діяльності в умовах побудови української держави / В. М. Шаповаленко // Питання соціально-політичних наук. Міжвідомчий науковий збірник. — Вип.. 83. — К.: Либідь, 1992. — С. 12–18.
  11. Здравомыслов А. Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве / А. Г. Здравомыслов. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 286 с.

12. Котигоренко В. Етнополітичні аспекти модернізаційних процесів в Україні / В. Котигоренко // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років / Збірник. Відповід. ред. І. Ф. Курас, О. М. Майборода — К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. — С. 22–44.
13. Нагорна Л. Українська етнологія: криза ідентичності / Л. Нагорна // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років / Збірник. Відповід. ред. І. Ф. Курас, О. М. Майборода. — К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. — С. 45–61.
14. Руденко-Десняк О. Про становище українців та розвиток української культури в Російській Федерації // О. Руденко-Десняк / Мы — граждане России: Материалы I Конгресса украинцев Российской Федерации / Под общ. Ред. А. Руденко-Десняка. — М.: Славянский диалог, 1994. — С. 11–21 [112 с.].
15. Майборода О. Вступ // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років / Збірник. Відповід. ред. І. Ф. Курас, О. М. Майборода. — К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. — С. 5–9.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

*Корж М. А.* Внутрисистемный конфликт как источник политической нестабильности

Рассматривается внутрисистемный конфликт как источник политической нестабильности в Украине.

Ключевые слова: *конфликт, политический конфликт, политическая нестабильность, политическая элита, консенсус.*

*Korzh M. A.* Intersystem conflict as a source of political instability

Intrasystem conflict as a source of political instability in Ukraine is regarded.

Keywords: *conflict, political conflict, political instability, political elite, consensus.*